

12. Özakman T. Toplu oyunları 3. – İstanbul: Mitos Boyut yayınlari, 1999. – 120 s.
13. Sergen S. Bir Hilal Uğruna / Semih Sergen. – Ankara: Atak Ofset, 1991. – 77 s.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2014

И.В. Прушковская, к. филол. н., доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

МАРКЕРЫ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ В ТУРЕЦКОЙ ДРАМАТУРГИИ КОНЦА XX СТ.

Статья посвящена анализу маркеров интертекстуальности в пьесах турецких драматургов конца XX в. Впервые в украинской тюркологии к рассмотрению привлечены драматические произведения Н. Асьялы, М. Байдура, М. Мунгана, Т. Озакмана, С. Сергена с целью исследования текста как интертекстуального явления.

Ключевые слова: маркеры интертекстуальности, турецкая драматургия, цитатность.

I. Prushkovskaya, docent

Kiev

MARKERS OF INTERTEXTUALITY IN PLAYS BY TURKISH AUTHORS OF LATE TWENTIETH CENTURY

The article is devoted to the analysis of markers of intertextuality in Turkish playwrighters' plays of the late twentieth century.

Keywords: markers of intertextuality, Turkish drama, quotations.

УДК 811.111

Х. Баган, аспірант

ЛНУ імені Івана Франка, Львів

МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА: ЖАНРИ ТА ГЕНЕЗИС

У статті подається загальна характеристика документальної літератури та її жанрових різновидів. А також увага зосереджена на типології мемуарної літератури, її особливостях та історії розвитку.

Ключові слова: документальна література, мемуарна література, автобіографія, мемуари, есе, щоденник, блог.

Наприкінці XX – початку XXI століття значно зріс інтерес до документальної літератури, в основі якої лежить документ, факт або особиста згадка людини. Тобто це література, фундаментальною складовою якої є документальне відображення певних подій.

© Х. Баган, 2014

Спогади, які служили допоміжним документом, джерелом історико-літературних відомостей, стали самостійним жанром словесного мистецтва, що впливає на розвиток самої літератури, на формування самосвідомості особистості [1:249]. Захоплення такого роду літературою є передусім наслідком сучасної уваги до минулого [2:3].

Динаміка творчих пошуків і дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних критиків та літературознавців засвідчує той факт, що дослідження документальної літератури набирає обертів. На заміну белетристиці, побудованій на художньому узагальненні, домислі, приходиться література документа й факту [3:4]. Як свідчив російський літературний критик Л. Лазарєв, – «Мемуари – зараз жанр, що найбільш читається інтелігенцією» [4:82]. Схожою є думка П. Вайля: «Non-fiction цікавіша (не кажучи про те, що терапевтичніша) за белетристику. Правда ці жанри – особливо есе і мемуари – найкраще розроблені в англійських літературах» [5:203].

Дане дослідження є **актуальним**, оскільки торкається сучасного розуміння документалістики, виділяє та характеризує її жанрові різновиди, актуальні для XXI століття. **Новизна** дослідження полягає у представленні системи жанрових різновидів мемуаристики з точки зору синхронії та діахронії. **Об'єктом** дослідження виступає мемуарна література, **предметом** – її жанрова типологія та генезис.

Спостерігаючи за темпами появи документальних творів, літературні критики та літературознавці явно не встигають осмислити природу сучасної документалістики. Не зважаючи на велику кількість дискусій навколо документальної літератури, у літературознавстві ще немає чіткої дефініції цього терміну. Так наприклад, Українська літературна енциклопедія подає таке визначення: «Документальна література, документалістика – твори художньо-публіцистичних, науково-художніх і художньо-документальних жанрів, в основу яких покладено документальні матеріали, подані повністю або частково чи відтворені у вигляді вільного викладу» [6:85].

Дещо схожим є визначення В. Муравйова подане у Літературному енциклопедичному словнику: «Документальна література – це різновид художньої прози, яка досліджує історичні події та явища суспільного життя шляхом аналізу документальних матеріалів, відтворених цілком, частково або у висловлюванні. Зводзячи до мінімуму творчий вимисел, документальна література своєрідно використовує художній синтез, відбираючи реальні факти, які самі по собі мають значні соціально-типові властивості» [7:98]. Окрім цього, автор наголошує на тому, що документальна література повинна бути орієнтована суто на достовірність і всеохоплююче дослідження документів.

Також слід зауважити, що у зарубіжному літературознавстві вчені використовують поняття «non-fiction», розуміючи при цьому літературу, яку у вітчизняному просторі традиційно називають «документальною».

Сучасний український дослідник документальної літератури О. Галич характеризує документалістику, як літературу, що базується на реальних історичних подіях, документах і фактах та охоплює три найважливіші напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику. Важливою ознакою такої літератури є авторське осмислення певних суспільно-історичних подій чи життєвого шляху реальної історичної особи, або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості зі залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора зі внутрішнім світом героїв, соціальною та психологічною природою їхніх вчинків [8:20].

Отже, документалістику можна характеризувати як літературу, що базується на реальних історичних документах і фактах та охоплює три найважливіших напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику.

Кожен із трьох напрямків документальної літератури має свої жанрові форми. Зокрема мемуарна література, за словами О. Галича, залежно від спрямування авторського інтересу, ділиться на об'єктні та суб'єктні мемуари і, якщо в першому випадку мета і зміст полягає у відтворенні об'єкта авторської уваги, тобто доби, подій, ситуацій, то в другому – домінує спрямування автора на суб'єкт оповіді, себто на самого себе. Щоправда, бувають випадки, коли об'єктність і суб'єктність органічно поєднуються, створюючи певний проміжний тип мемуарів [3:38].

Для глибшого розуміння мемуарної літератури, такої класифікації не достатньо. Дослідження останніх десятиліть показують, що в останньої вже сформувалась розвинена система жанрів, кожен з яких знаходиться у постійному розвитку та потребує детального дослідження.

Загалом, перші згадки людини про себе та оточуючих з'явилися ще в античні часи. Саме тоді зароджується більшість жанрів мемуаристики таких, як мемуари, есе, автобіографії, щоденники та ін.

Одним з перших виник жанр *есе* (XVI ст.) – прозовий твір невеликого обсягу та вільної композиції, що виражає індивідуальні враження й думки з конкретного приводу чи питання, й котрий заздалегідь не претендує на визначальну або вичерпну трактовку предмета [9:1246-1247]. Появу цього жанру зумовили інтелектуальні зрушення й зміни суспільної свідомості, причиною чого став початок книгодрукування. Жанр есе дав змогу авторам виразити власну світоглядну позицію з будь-якого питання, через що він і був включений пізніше до масиву текстів літератури особистого спогаду [10:300]. Своє бачення цього жанру подає сучасний український дослідник документальної літератури О. Галич: «Жанр есе являє собою специфічний різновид нарису, в якому провідну роль відіграють не спогади про конкретні події чи постаті, а відображення тих вражень, роздумів, асоціацій, котрі вони викликають в автора. Працюючи над есе, мемуарист прагне до афористичності зображення минулого, до різного роду філософських і моральних роздумів» [3:46].

Першими зразками нового жанру стали «Есе» французького мислителя й письменника М.Монтеня, в яких він намагався дати відповідь на питання, які хвилювали тогочасну ренесансну людину.

У XVII столітті в окремий жанр літератури виділились *мемуари* як прозова нефікційна розповідь автора про реальні історичні, соціальні, культурні чи інші події часником або свідком яких він був особисто та про видатних людей, з якими його зводила доля. Найбільшого поширення протягом XVII–XVIII століть мемуари отримали у французькій та англійській літературах. Перші мемуари були військово-політичного характеру й прославляли діяльність французького короля Людовіка XIV та англійської королеви Єлизавети і лише з кінця XVIII – початку XIX століть мемуаристи почали писати про інших відомих людей. У мемуарному творі автор, який водночас є наратором, виступає, перш за все, в якості свідка. Тим самим власне мемуарний твір може сприйматися як особистий документ чи живе свідчення [10:303].

Варто зазначити, що в мемуарах особливо підкреслюється суб'єктивність як основна жанрова риса. Також важливим є той факт, що у творах такого типу хронологія подій не зберігається.

У другій половині XVIII століття із мемуарів виокремилася *автобіографія*, за твердженням французького філософа і теоретика літератури Ф. Лежена, – це ретроспективна оповідь в прозі, яку веде реальна людина про своє власне життя, з особливим акцентом на своєму особистому житті та на історії становлення своєї особистості [11].

Опонує Ф. Лежена виступив інший французький вчений, Ж. Гюсдорф, який розглядав автобіографію не як літературний жанр, а як феномен європейської культури. Він опублікував статтю «Умови та межі автобіографії» і цілий ряд робіт, які підтверджували концепт історичної мінливості автобіографізму. За Ж. Гюсдорфом, зародження автобіографії історично і культурно пов'язане з появою у світі особливого способу сприйняття індивідом власного життя.

Це один активний учасник дискусії 70-х років Дж. Оліні, який акцентував свою увагу на труднощах, що виникають під час спроб окреслити сам термін автобіографії. На його думку, автобіографія як предмет дослідження викликає більше питань, ніж дає відповідей [12:3]. Він запропонував відмовитись від жанрових дефініцій і розуміти автобіографічний текст як динамічну єдність трьох складових: *autos* (Я), *bios* (життя), and *graphe* (письмо).

У XVII - XVIII століттях *листи* постали окремим літературним жанром. Це найпростіша форма сучасної мемуаристики. Як твердить О. Галич, лист розповідає про події, котрі відбулися в житті автора, у ньому чітко виявляється авторська позиція. Листи найчастіше несуть автобіографічні дані, винятком можуть бути листи ділового характеру. У листах найчастіше автор висловлює власну думку, бачення тієї чи іншої проблеми, виражає власні світоглядні підходи до дійсності. Листи відомих людей дуже часто публікуються [3:40].

У XVII столітті в Англії самостійною жанровою формою стає *щоденник*. Його специфіка полягає в тому, що в ньому відсутній єдиний сюжет, немає спільного ідейного змісту. Естетичну цілісність йому надає автор. Основними ознаками щоденника є датування, уривчастість, фрагментарність, необробленість оповіді [3:41].

У XIX столітті з'являються нові жанри спогадової літератури. В самостійний літературний жанри виокремився *літературний портрет*. Це - документальний нарис про письменника, художника чи видатного суспільного діяча, створений на основі співбесіди з «героєм», або короткий мемуарний нарис про такого героя [13:895]. В. Барахов вважає, що літературний портрет означає особливий спосіб естетичного пізнання людини і характеризує специфіку його пізнання [14:46].

В окремий жанр мемуарної літератури виділилися також і *спогади*, які можна визначити як сукупність асоціативно-ретроспективних згадок про знайому людину чи певні події з власного життя. На відміну від мемуаристів та автобіографів, автор спогадів не ставить собі за мету цілісне відтворення образу людини чи зображених подій, йдеться лише про фрагментарні уривчасті спомини.

З середини XIX століття бере свій початок жанр *автобіографічного нарису*, в якому відомі на той час письменники, політичні, громадські діячі робили короткий огляд власного життєвого й творчого шляху. Як правило, ці твори писалися на замовлення конкретних дослідників чи видавців.

У цей же період дослідники все більше починають цікавитись письменницькими *записними книжками*, як самостійним літературним жанром, що являє собою спорадичні

записи, які відображають теперішній для письменника час. Зі сторінок записної книжки письменник постає перед читачем один на один без будь-яких посередників. Кожна записана ним думка, уривок фрази, окреме слово допомагають чіткіше зрозуміти хід його мислення, емоції та настрої, що виплескувалися в рядки його творів [3:43].

Більш складною формою сучасної мемуарної літератури є *нотатки*. Це розрізнені записи, що ведуться вряди-годи і не мають чіткої хронології [3:44]. Цей жанр надає автору можливість ретроспективного погляду на минуле і характеризується відносністю хронології, нерегулярністю записів, фрагментарністю та різкою зміною сюжетів. У той же час однією з важливих жанрових ознак є їхня аморфність, тобто відсутність будь-яких чітких обов'язкових жанрових ознак [8:24].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття в автобіографічній літературі з'являються нові жанри такі, як абеткова автобіографія та автогеобіографія.

Абеткова автобіографія – це творчий проект англійських та американських університетів і коледжів, який досить швидко розповсюдився у всьому світі завдяки мережі Інтернет. Її основною ознакою є чітка структурна схема побудови тексту. Вона обов'язково має складатися з окремих розділів, розміщених в алфавітному порядку. Абеткова автобіографія будується не за хронологією, а за асоціацією, яку викликає та чи інша літера алфавіту [10:309].

Автогеобіографія – це асоціативна розповідь автора про відвідані ним місця, інакше кажучи, авторська географічна мапа з особистими спогадами й коментарями. Цей вид автобіографічного письма виник на початку 2000-х років у США і згодом завдяки Інтернет-мережі отримав поширення іншими країнами світу [10:310].

Із глобальним розвитком та розповсюдженням комп'ютерної мережі Інтернет, в щоденниковій літературі з'являються нові жанри – online-щоденники, блоги і мікроблоги.

Online-щоденники – це щоденники, які ведуться на особистих або спеціальних сайтах. Перші щоденники такого зразка з'явилися ще у 1994 році, коли з'явився мережевий щоденник Клаудіо Пінхансс «Open Diary».

Згодом Online-щоденники перетворилися в *блоги* – мережеві щоденники, що ведуться на спеціальних Інтернет-сайтах і являють собою сукупність особистих записів в хронологічному порядку (від останньої за часом до першої) про суспільно-політичне, громадсько-культурне, духовне, приватне життя блогера і країни та можуть супроводжуватися фотознімками і мультимедіа [10:310].

З часу появи американської соціальної мережі Twitter значно поширилися *мікроблоги* – короткі місткі записи на будь-яку тему, що інколи супроводжуються фото або відео. На відміну від блогу, мікроблог (мікропост) складається лише з декількох слів або речень і їх провідне призначення – інформувати своїх друзів чи колег про події, які відбулися в житті користувача [15].

Автокоментар, як стверджує О. Галич, – це жанр мемуарної літератури, в якому мемуарист коментує власні листи, написані раніше, з позиції нового часу [3:48].

Літературний некролог – ще один із жанрів мемуаристики. За визначенням Словника літературознавчих термінів, некролог (грецьк. nekros – мертвий, і logos – слово) – стаття чи замітка з приводу смерті людини, містить інформацію про її життя та діяльність [16].

Крім літературознавства та лінгвістики, мемуарну літературу досліджували також з історичної точки зору. З цієї позиції розглядають мемуарну літературу як спеціальну

історичну дисципліну, яка вивчає твори особового (особистого) походження, зафіксовані писемно, класифікацію споминів, вірогідність поданої в них інформації [17].

Отже, з історичної точки зору, мемуаристика виступає джерелом інформації про відому людину, історичний період чи події свідком яких вона була. Первісно мемуаристика сприймалася як вид літератури, та зі становленням її як соціокультурного явища, мемуаристика переросла в науку. Від етапу формування мемуаристики як наукової дисципліни важливе місце посідає проблема чіткої диференціації між правдою та вимислом, суб'єктивним та об'єктивним, особистим та публічним, своїм та чужим, зовнішнім і внутрішнім у викладі мемуариста, зокрема проникнення до психології його творчості.

Підводячи підсумки, важливо звернути увагу на той факт, що для розуміння сучасної мемуаристики треба усвідомити, що вона знаходиться на тонкій межі між наукою і мистецтвом. Працюючи над спогадами, автор звертається до науки, тобто це можуть бути уточнення за історичними джерелами фактів життя людини, якій присвячена робота. У порівнянні з белетристикою, мемуарна література є досить демократичною, тобто будь-яка людина може звернутись до спогадів і викласти їх на папері.

Перспективним видається аналіз мемуаристики сьогодення, зокрема сучасної літературної автобіографії (британської) з точки зору когнітивно-дискурсивних особливостей, а також засобів відображення авторської концептуальної та мовної картин світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розанов С. Издаются мемуары / вопросы литературы. - 1976. - №8. 268-270 с.
2. Шайтанов И.О. Как было и как вспомнилось (Современная автобиографическая и мемуарная проза). - М.: Знание, 1981. - 64 с.
3. Галич О.А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи. - Луганськ: Знання, 2001. - 246 с.
4. Лазарев Л. Литература последнего десятилетия - тенденции и перспективы / Вопросы литературы. - 1998. - №2, - 82 с.
5. Вайль П. Мировая литература. Круг мнений / Иностранная литература. - 2000. - № 2.
6. Морозов Є.Д. Документальна література// Українська літературна енциклопедія. - Т.2. - К., 1971
7. Литературный энциклопедический словарь / [общ. ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева]. - М. : Сов. энциклопедия, 1987. - 750 с.
8. Галич О. Жанрова система документальної літератури / Олександр Галич / Документалістика на порозі XXI століття : проблеми теорії та історії : матеріали Всеукраїнської наукової конференції - Луганськ : Знання, 2003. - 19-36 с.
9. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А.Н. Николюкина. - М. : НПК «Интелвак», 2003. - 1600 с.
10. Черкашина Т.Ю. Формування жанрів спогадової літератури / Т.Ю. Черкашина. - Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : збірник наукових праць / За ред. В.Б.Будака, М. І. Майстренко. — Випуск 4.11(90). — Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2013. — 328 с.
11. Зарецкий Ю.П. Историки и автобиографии / Ю.П. Зарецкий. - Российский государственный гуманитарный университет. - Режим доступа: <http://visantrop.rsu.h.ru/article.html?id=1167090>

12. Olney J. *Autobiography and the Cultural Moment* // *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* / Ed. J. Olney. Princeton, 1980. P. 3.
13. Литературный портрет / Краткая литературная энциклопедия. - Т.5. - М., 1968. – 895 с.
14. Барахов В.С. Литературный портрет: монография / В.С. Барахов. – Ленинград: Наука, 1985. – 310 с.
15. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мікроблогінг>
16. <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/y1z9d.html>
17. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мемуаристика>

Стаття надійшла до редакції 09.10.2014

Х. Баган, аспірант
ЛНУ імені Івана Франко, Львів

МЕМУАРНАЯ ЛИТЕРАТУРА: ЖАНРЫ И ГЕНЕЗИС

В статье представлена общая характеристика документальной литературы и ее жанровых разновидностей. А также внимание сосредоточено на типологии мемуарной литературы, ее особенностях и истории развития.

Ключевые слова: документальная литература, мемуарная литература, автобиография, мемуары, эссе, дневник, блог.

Kh. Bahan, postgraduate
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

MEMOIR LITERATURE: GENRES AND GENESIS

The article deals with the general characteristics of non-fiction literature and its genre varieties. The attention is also focused on the typology of memoir literature, its main features and the history of its development.

Keywords: non-fiction, memoir literature, autobiography, memoirs, essays, diary, blog.

УДК 811.161.31-3-08

Г. Хоминич, преподаватель
Национальный медуниверситет им. А.Богомольца, Киев

ПЕРСОНИФИКАЦИЯ АБСТРАКТНЫХ ПОНЯТИЙ В ТЕКСТАХ-ТРОПАХ

В статье рассматриваются грамматические и лексические трансформации семантической персонификации на материале текстов И.Бунина «Господин из Сан-Франциско» и Ф.Ницше «Так говорил Заратустра: книга для всех и ни для кого».

Ключевые слова: персонификация, текст, троп, внутренняя форма, семантика, метафора, трансформация.

© Г. Хоминич, 2014